

Lyhyt johdatus saamen kieliin ja saamelaiskulttuuriin

Valtakunnalliset asuntola- ja vapaa-ajanohjaajien päivät 12.-13.6.2013
Inari

Outi Länsman

outi.lansman@sogsakk.fi

Sámi oahpahušguovddáš

Sää' mvuu'd škoou'l'jemkөөskös

Säämi máttááttâskuávdáš

Saamelaisalueen koulutuskeskus

Sámeguovlu Suomas | Saamelaisalue Suomessa

- Saamelaisalueeseen Suomessa kuuluu
 - Enontekiön kunta
 - Inarin kunta
 - Utsjoen kunta
 - Sodankylän kunnan pohjoisosa

Saamelainen on henkilö, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen:

- 1) että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai
- 2) että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; taikka
- 3) että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.

Nimityksestä saamelainen

- Lappalainen koettiin halventavaksi nimitykseksi 1800- 1900-luvun vaihteesta lähtien
- Kaikissa saamen kielissä ”saamelainen”
- Norjan Trondheimin 2. valtakunnallisessa kokouksessa päätettiin jo 1920-luvulla käyttää saamenkielistä nimeä saamelainen
- Suomessa virallisesti käyttöön termi saamelainen 1951 Saamelaiskomitean mietinnössä
- yleistyi 60-luvulta lähtien, nykyään normi

Sápmelaččat Suomas | Saamelaiset Suomessa

- Jakautuvat kolmeen eri ryhmään:
 - tunturisaamelaisiin
 - inarinsaamelaisiin
 - kolttasaamelaisiin
- Puhuvat kolmea eri saamen kieltä:
 - pohjoissaamea
 - inarinsaamea
 - koltansaamea

Sápmelaččat Suomas | Saamelaiset Suomessa

- Suomessa asuvien saamelaisten lukumäärä oli v. 2007 kaikkiaan 8706 ja ulkomailla asuvien lukumäärä 644.
- Suomessa noin 3 000 saamelaista puhuu saamen kieltä äidinkielenään.
- Kaikista Suomen saamelaisista yli 60 prosenttia asuu jo kotiseutualueensa ulkopuolella, mikä asettaa saamenkieliselle opetukselle, palveluille ja tiedonvälitykselle uudenlaisia vaatimuksia.

Sápmelaččat Suomas | Saamelaiset Suomessa

- Saamelaisia asuu kaikkialla Suomessa: Helsinki, Oulu ja Rovaniemi ovat kaupunkeja, joissa asuu paljon saamelaisia. Ne ovat myös tärkeitä opiskelukaupunkeja.
- Utsjoki on maamme ainoa saamelaisenemmistöinen kunta. Siellä puhutaan pohjoissaamea.
- Koltan- ja inarinsaamelaiset taas asuvat lähinnä Inarin kunnassa, joka on Suomen ainoa nelikielinen kunta: viralliset ilmoitukset annetaan aina suomeksi, inarinsaameksi, koltansaameksi ja pohjoissaameksi.

Sápmelaččat Suomas | Saamelaiset Suomessa

- Vuodesta 1992 asti saamen kielillä on ollut Suomessa virallinen asema saamelaisten kotiseutualueella eli Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa sekä Sodankylän pohjoisosassa.
- Tämä merkitsee sitä, että saamelaisilla on oikeus asioida äidinkielellään mm. virastoissa ja sairaalassa.
- Joissakin Utsjoen ja Inarin kouluissa pohjoissaame on pääasiallisena opetuskielenä.

Sapmelaččat Suomas | Saamelaiset Suomessa

- Ovat pääosin uskonnoltaan luterilaisia
- Luterilaisten saamelaisten keskuudessa vaikuttaa paikoitellen lestadiolainen herätysliike
- Kolttasaamelaiset ovat uskonnoltaan ortodokseja

Logut | Lukuja

- Saamelaisia on Suomessa noin 8700.
 - inarinsaamelaisia on noin 900
 - kolttasaamelaisia on noin 600
- Saamelaisia on Norjassa noin 45 000.
- Saamelaisia on Ruotsissa noin 20 000.
- Saamelaisia on Venäjällä noin 2000.

Sámegielat | Saamen kielet

1) eteläsaame

2) uumajansaame

3) piitimensaame

4) luulajansaame

5) pohjoissaame

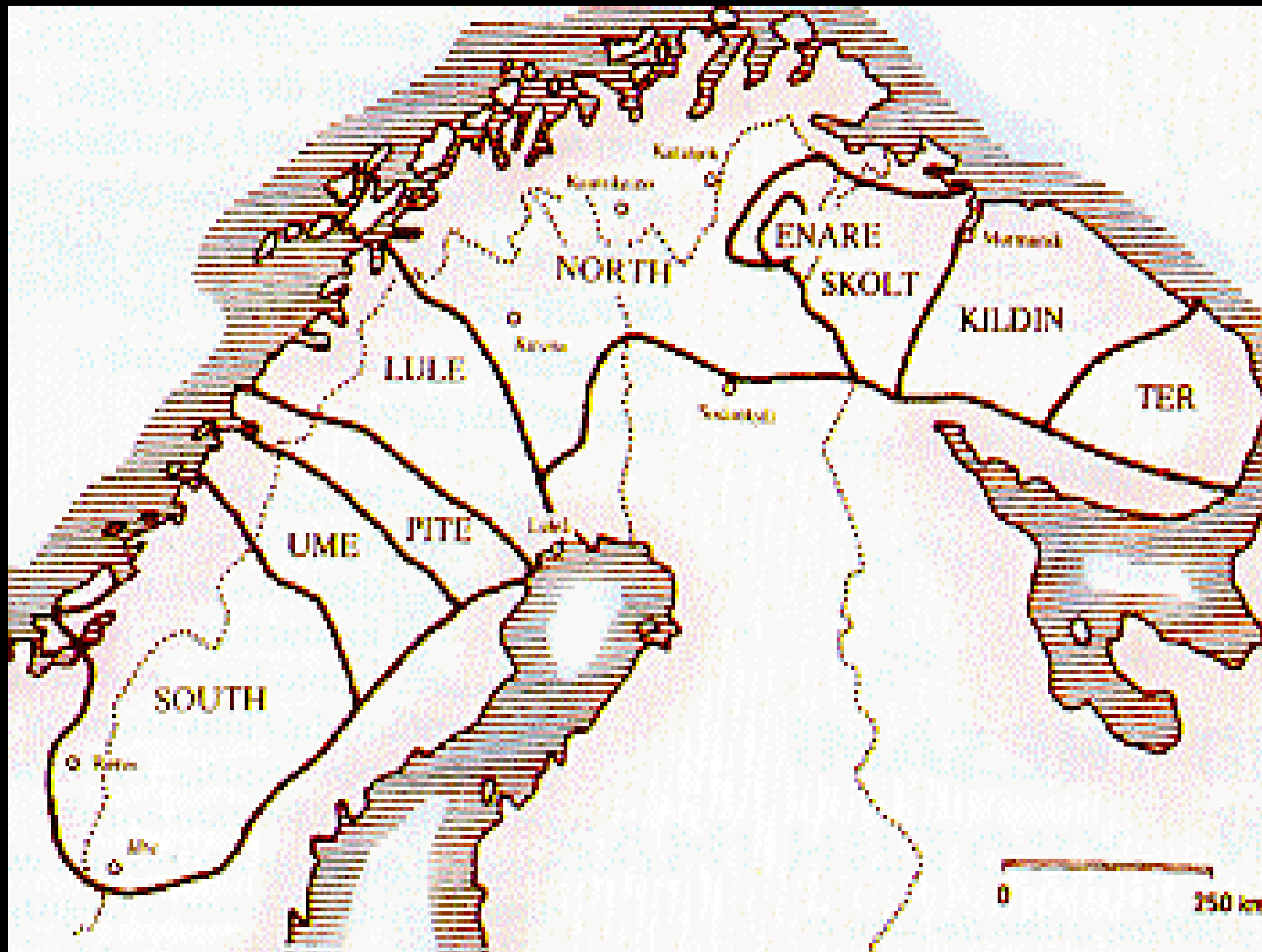
6) inarinsaame

7) koltansaame

8) kildininsaame

(9) turjansaame)

(10) akkalansaame)

Samegielat | Saamen kielet

- eteläsaame (noin 300-500 puhujaa)
- uumajansaame (noin 20 puhujaa)
- piitimensaame (noin 20 puhujaa)
- luulajansaame (noin 1 500-2000 puhujaa)
- pohjoissaamen kieli on suurin: sillä on noin 20 000 puhujaa, joista arviolta 2 000 Suomessa.

Sámegielat | Saamen kielet

- inarinsaame (anarâškiellâ), Suomessa noin 300 puhujaa; inarinsaame on ainoa kieli, jota puhutaan yksinomaan Suomessa
- koltansaame (sää' m̄kiõll), Suomessa noin 300 puhujaa
- kildininaame (noin 650 puhujaa)

Sámegielat | Saamen kielet

- turjansaame (2 puhujaa, erittäin uhanalainen)
- akkalansaame: viimeinen tunnettu akkalansaamen osaaja oli Marja Sergina, joka kuoli 29. joulukuuta 2003. Tällöin akkalansaame elävänä kielenä sammui

Sámegielat | Saamen kielet

- Anarâškielâ servi (inarinsaamen kielen yhdistys) pyrkii aktiivisesti inarinsaamen elvyttämiseen.
- Hyviä tuloksia on saavutettu kielipesämetodilla: lapset omaksuvat uudelleen sukunsa kielen inarinsaamenkielisessä päiväkodissa.

Suku ja pukeutuminen

- Eräs näkyvin saamelaisuuden symboli on saamenpuku, *gákti*.
- Suomen saamelaisalueella on viisi erilaista saamenpuvun päämallia: Enontekiön, Utsjoen, Inarin, Sodankylän/Vuotson ja kolttasaamelaisten malli.
- Puvut eroavat malliltaan ja koristelultaan.
- Pukeutumisen perusteella voi päätellä mistä toinen on kotoisin, onko henkilö varakas, naimisissa vai naimaton ja jopa sen mihin sukuun hän kuuluu - alueellisen mallin sisällä puku vaihtelee suvuittain.

Gákti | Saamenpuku

Kolttasaamelainen puku:

<http://www.samiduodji.com/16>

Enontekiön puku:

<http://www.samiduodji.com/19>

Inarinsaamelainen puku:

<http://www.samiduodji.com/15>

Sodankylän/Vuotson puku:

<http://www.samiduodji.com/17>

Utsjoen puku:

<http://www.samiduodji.com/18>

Gákti | Saamenpuku

- *Cokka fal ná* (Pukeudu näin) - lyhytvideo saamenpuvun pukemisesta.
- Ingá, Ánne ja Niiles pääsevät ripille ja pukevat saamenpuvut päälleen. Pukeminen ei kuitenkaan ole kovin helppoa, vaan tarkkaa työtä, johon tarvitaan apua.
- Ohjaus/kuvaus: Ima Aikio-Arianaick, leikkaus: Anne Kirste Aikio, Tero Titoff
- Tuotanto: Sámi Siida Ohcejohka 2005
- http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=241&Itemid=294

Gákti | Saamenpuku

- *Buoremus bivttas* (Paras vaate) - lyhytvideo Anni-Saarasta ja saamenpuvusta
- Anni-Saaralle saamenpuku on paras, läheinen ja erittäin tärkeä vaate.
- Ohjaus/leikkaus: Anneli Lappalainen, kuvaus: Kauko Mustonen, Anneli Lappalainen
- Tuotanto: Saamelaisalueen koulutuskeskus

http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=233&Itemid=265

Symbolat | Symboleita

Saamen suvun laulu

Saamen lippu

Saamelaisten liputuspäivät

Sámi duodji -merkki

Sámi soga lávlla | Saamen suvun laulu

- Saamelaisten 13. konferenssi Åressa 1986 hyväksyi **Isak Saban** Saamen suvun laulun viralliseksi saamelaisten kansallislauluksi.
- Saamelaiskonferenssi 1992 Helsingissä hyväksyi **Arne Sørlien sävellyksen** Saamelaisten kansallislaulun "Saamen suvun laulun" viralliseksi melodiaksi. Suomennos on Otto Mannisen.
- Isak Saba on syntynyt Uuniemessä 15.11.1875. Hän oli Norjan Suurkäräjien jäsen kaksi kautta (1906-1912) työväenpuolueen edustajana.

Sámi soga lávlla | Saamen suvun laulu

Guhkkin davvin Dávvgáid
vuolde
sabmá suolggaid
Sámeeatnan,
duottar leabbá duoddar
duohkin
jávri seabbá jávrri lahka,
čohkat čilggiin, čorut čearuin
allánaddet almmi vuostái,
šávvet jogat, šuvvet
vuovddit,
cáhket ceakko stállenjárggat
máraideaddji mearaide.

Kaukaa alta seitsentähden
Lapin kulma kuumottavi
aava Turjan tunturisto
järvi järven tuolla puolen,
valtahiset harjat, huiput
kohoo kohti ilman kantta,
joet joikaa, korvet kaikaa,
niemet pystyt, rautarinnat,
työntyy tyrskymerta päin.

Sámi leavga | Saamen lippu

Sámi leavga | Saamen lippu

- Lipun värit ovat Pantone Color Forumula Guide mukaan: punainen: pantone 485C, vihreä: pantone 356C, keltainen: pantone 116C, sininen: pantone 286C
- Saamen lippu hyväksyttiin Saamelaisten 13. konferenssissa Åressa, Ruotsissa elokuun 15. päivänä 1986. Saamen lipun valitsemiseksi oli järjestetty kilpailu, johon tuli paljon ehdotuksia. Voittajaksi valittiin taiteilija **Astrid Båhlin** ehdotus.
- Lipun aihe tulee noitarummusta ja eteläsaamelaisen Anders Fjellnerin (1795-1876) runosta “Paiven parneh” (Auringon pojat). Fjellner kuvaa saamelaisia auringon tyttäreiksi ja pojiksi. **Lipun ympyrä kuvaa aurinkoa (punainen) ja kuuta (sininen).** Lipussa on saamelaisten värit: punainen, vihreä, keltainen ja sininen.

Leavgabeaivvit | Liputuspäivät

- Saamelaisten liputuspäiviä on yhteensä (11) yksitoista. Saamelaisten 15. konferenssit Helsingissä 1992 ja 16. konferenssi Murmanskissa 1996 ovat nimenneet saamelaisten viralliset liputuspäivät, jolloin saamen lippu tulee nostaa salkoon.
- Saamen lippua voi käyttää epävirallisesti myös erilaisissa juhlatilaisuuksissa kuten muitakin kansallislippuja. Lipun käyttämisessä noudatetaan kunkin maan sääntöjä.
- **6.2. Saamelaisten kansallispäivä**
Helmikuun 6. päivänä 1917 pidettiin Trondheimissa ensimmäinen saamelaiskokous, jonne olivat kokoontuneet sekä pohjois- että eteläsaamelaiset. Silloin eri alueiden saamelaiset alkoivat työskennellä yhteisten kansallisten asioiden parissa.

Sámi duodji -merkki

- Hyväksytty 16. saamelaiskonferenssissa 1996
- Yhteispohjoismainen saamenkäsityön tuotemerkki suojaa aitoa saamelaista käsityötä.
- Merkin juridinen haltija on Saamelaisneuvosto ja sitä hallinnoivat eri maiden saamelaiskäsityöjärjestöt, Suomessa Sámi Duodji.
- Merkki takaa ostajalle, että käsityön on tehnyt saamelainen

Sámediggi | Saamelaiskäräjät

- Saamelaiskäräjät on saamelaisten itsehallintoelin.
- Sen tärkein tehtävä on suunnitella ja toteuttaa Suomen perustuslaissa saamelaisille alkuperäiskansana turvattua itsehallintoa omaa kulttuuria ja kieltä koskevissa asioissa.
- Saamelaiskäräjät on Suomen saamelaisten korkein poliittinen elin ja se edustaa saamelaisia kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä ja hoitaa saamelaisten kieltä, kulttuuria ja heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevia asioita.

Sámediggi | Saamelaiskäräjät

- Saamelaiskäräjien 21 jäsentä ja neljä varajäsentä valitaan saamelaisten keskuudesta vaaleilla joka neljäs vuosi.
- Saamelaiskäräjien toimipaikka sijaitsee Inarissa, Saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa.
- Suomessa saamelaisparlamentti aloitti toimintansa Saamelaisvaltuuskuntana vuonna 1973.
- Sen työtä jatkoi Saamelaiskäräjät vuodesta 1996.
- Norja sai Saamelaiskäräjät vuonna 1989 ja Ruotsi 1993.

SPR | SPN

- Saamelainen parlamentaarinen neuvosto, Sámi parlamentáralaš ráđđi
- Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjien välinen yhteistyöelin, jossa on 21 jäsentä.
- Se aloitti toimintansa vuonna 2000.

Sámeráđđi | Saamelaisneuvosto

- Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän saamelaisten järjestöjen yhteistyöjärjestö, joka perustettiin vuonna 1956.
- Sen tarkoituksena on valvoa saamelaisten etuja kansana ja lujittaa saamelaisten yhteenkuuluvuutta valtakuntien rajojen yli.
- Neuvoston ylin kokous, saamelaiskonferenssi, kokoontuu joka neljäs vuosi.
- Non governmental organisation

Sámegiela oahpahus | Saamen kielen opetus

- Saamen kielen opetusta annettu peruskoulun alkuvuosista lähtien.
- Saamenkielinen opetus sai alkunsa Utsjoella ja Inarissa 1970-luvun puolivälissä.
- Saamelaisalueella asuvien saamenkielisten oppilaiden tulee lain mukaan saada pääosa perusopetuksestaan saamen kielellä.
- Saame voi olla koulun opetuskieli, äidinkielen oppiaine tai valinnaisen vieraan kielen oppiaine.
- Kaikki saamelaisalueen peruskoulut ja lukiot antavat opetusta saamen kielessä.
- Ylioppilastutkinnon pohjois- ja inarinsaamen kokeen on voinut suorittaa 1990-luvulta alkaen, koltansaamen vuodesta 2005 alkaen.

Sámegiela oahpahus | Saamen kielen opetus

- Suomessa saamen kieltä voi opiskella kolmessa yliopistossa: Oulun, Helsingin ja Lapin yliopistossa Rovaniemellä.
- Oulun yliopiston Giellagas-instituutilla on valtakunnallinen erityistehtävä saamen kielen, kulttuurin ja tutkimuksen kehittäjänä.
- SAKK:lla vahvaa kielenopetuksen yliopistoyhteistyötä
- SAKK:n inarin- ja pohjoissaamen lukuvuosikoulutusten opetussuunnitelmat vastaavat Giellagas-instituutin pohjoissaamen ja inarinsaamen opinto-ohjelmia.
- Koltansaamen yliopistoyhteistyösuunnittelu on parhaillaan käynnissä.

Muutamia sanoja/fraaseja pohjoissaameksi

- Mu namma lea ...
- Mun lean nieida/gánda.
- Mun lean 20 jagi boaris.
- Okta, guokte, golbma, njeallje, vihtta, guhtta, čieža, gávcci, ovcci, logi
- Mii gullo?
- Ollu lihku!
- Giitu!
- Minun nimi on ...
- Minä olen tyttö/poika.
- Minä olen 20 vuotta vanha.
- Luvut 1-10
- Mitä kuuluu?
- Paljon onnea
- Kiitos!

Muutamia sanoja/fraaseja pohjoissaameksi

- Buorre
idit/beaivi/eahket/idja!
- Hyvää
huomenta/päivää/iltaa/
yötä!
- Tavallisesti tähän
vastataan *lpmel atti!*
(*paitsi hyvän yön
toivotukseen*)
- *Bures!* Sanaa *bures*
käytetään myös
kättelytervehdyksissä
(perinteisesti vain
kätellessä, nykyisin myös
moikatessa).

Giitu!